

CARL ORFF GYERMEKZENEKARI MUNKÁSSÁGA

REZESSY LÁSZLÓ

Magyar zenepedagógus körökben gyakran kerül szóba Carl Orff neve. Méltán emlegetik operáit, nagy kórusműveit, és nem utolsó sorban az „Orff-Schulwerk” című *gyermekzenekari gyűjteményét*. Nem túl gyakori jelenség, hogy egy világviszonylatban is ismert modern zeneszerző gyermekhangszerek tervezésén törje a fejét és öt kötetre való gyermekzenét komponáljon. Kodály Zoltán példája állhatott előtte, aki jóval előbb megteremtette a magyar gyermekkórus irodalmát. Az ügy fontosságára ugyancsak Kodály hívta fel Bartók Béla figyelmét, így születtek meg Bartók egynemű kórusai, méltó folytatásaként a gyermekek részére zongorára írt, remekbeszabott magyar és szlovák népdalfeldolgozásoknak.

A zeneszerzők általában az 1700-as évek óta írnak darabokat az ifjúság számára. Kiemelkedő példaként J. S. Bach kis preludiumait, invencióit, Mozart gyermekdarabjait, Schumann Jugendalbum-át, Kinderscenen-jét, Csajkovszkij Ifjúsági albumát említhetjük. Mindezek — és még sok más — a zongorázó ifjúság számára íródtak, így az ifjúságnak csak kis részéhez jutottak el.

Ezzel szemben Kodály gyermekkórusai és Orff gyermekzenekari művei nem egyesek, hanem kollektívák részére készültek. Nem közömbös ez a tény a szocializmust építő népek szempontjából. Ezekben az országokban minden embernek joga van a műveltséghez, joga van tehát a zenei műveltséghez is. Nos, a gyermekegyüttesek kiváló lehetőséget adnak e jog érvényesítésére. Itt elindulhat a munka, de elindulhat a tehetségek kiválasztása is. Különösen a gyermekhangszerek megismerése, az együttesjáték ébresztheti fel a vágyat a komoly hangszertanulás iránt.

Mindezek indokolttá teszik, hogy az ötkötetes „Orff-Schulwerk”-et alapos vizsgálat alá vegyük.

Első feladatunk az „Orff-hangszer”-ek megismerése; ezek a munka kezdetén többnyire ütőhangszerek. (Kivéve természetesen a gyermekek énekhangja, a gyermekkar.) Így: a facimbalom (Xylophon), fémcimbalom (Glockenspiel), és a ritkábban alkalmazott pohárjáték (Gläserspiel). Ritmushangszerként a különféle nagyságú fémháromszögek (Triangel), réztányérok (Cymbeln, Becken), csengők (Schellenbänder), csörgődobok

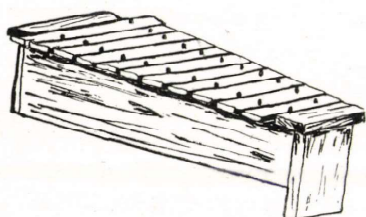
(Tamburin, Schellentrommel), dobok (Trommeln), fadobok (Holztrommeln), kereplők (Rasseln), kasztanyettek (Kastagnetten) szolgálnak.

Az orgonapontszerű és ostinato-jellegű basszus szólamokat kis üstdobpár (Kleine Pauken) és hathúros gamba vagy gordonka (esetleg mélyhegedű) szólaltatja meg. Az eddigiek világosan mutatják, hogy Orff a zenekari munka kezdeti szakaszában kizárólag „gyermek”-hangszereket használ. Olyan hangszerek ezek, amelyek nem kívánnak hosszú előtanulmányokat; a tanár képes egy-két óra alatt bevezetni tanítványait a hangszerek kezelésébe. Nem kivétel ez alól a gordonka sem, mely jobbra üres húrokat penget. Ez a kiinduló hangszerösszeállítás a továbbiakban a metallofonnal, a szoprán-, alt-, tenor- és basszusfurulyával (Block-flöte), lanttal, illetve gitárral és nagydobbal bővül.

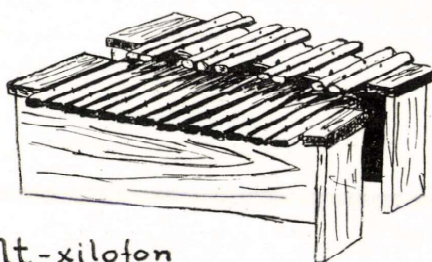
Mindvégig következetesen mellőzi Orff a billentyűs hangszereket és a különféle harmonikákat.

Mivel az Orff-hangszerek mind felépítésükben, mind hangterjedelmükben lényegesen különböznek a nálunk hasonló néven ismert hangszerektől, szükségesnek látszik a további vizsgálódás.

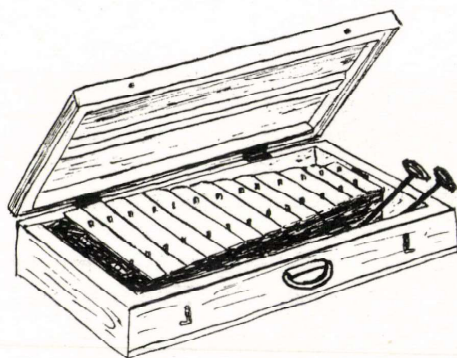
A xilofonok, metallofonok és fémcimbalmok rezgő fa-, illetve fémlemezei rezonáns szekrényre vannak helyezve, így hangjuk lényegesen szebb, mint a nálunk használatos gyermekjátékszerű hangszerek hangja. Mindhárom hangszerfajta diatonikus (egysoros) és kromatikus (kétsoros) hangsorral készül. A diatonikus hangszerek hangsora a zongora fehér

Szoprán-metallofon

Alt-xilofon

Alt-fémcimbalom tokban

billentyűinek rendjéhez hasonló; az f-hangok lemeze fisz-szel, a h-hangé b-vel cserélhető.

Az egyes hangszerek hangterjedelme a következő:

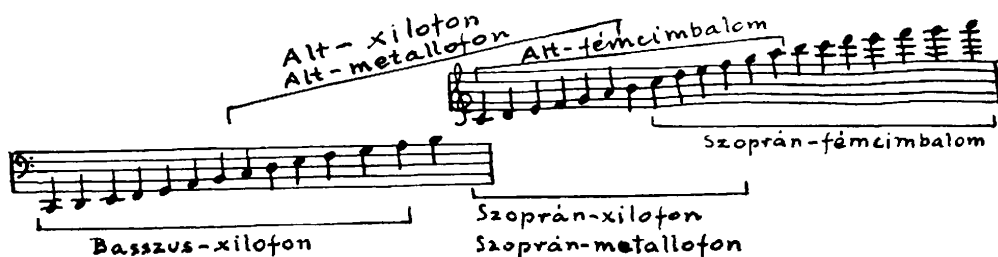
Szoprán-xilofon	$c^1 - f^2$
Alt-xilofon	$c - a^1$
Basszus-xilofon	$C - a$

(A Bécsből származó legújabb árjegyzék szerint ilyen is van; Orff partitúráiban még nem használja.)

Szoprán-metallofon	$c^1 - f^2$
Alt-metallofon	$c - a^1$
Szoprán-fémcimbalom	$c^2 - a^3$
Alt-fémcimbalom	$c^1 - a^2$

A szoprán-fémcimbalom kivételével mindegyik hangszer nyolc lábas (azaz a hangjegynek megfelelő hangot adja a hangszer). A szoprán-fémcimbalom — a furulyához hasonlóan — négy lábas (azaz a leírt hangjegy felső oktávja szólal meg rajta). A pohárjáték (Gläserspiel) vízzel behangolt poharak sora $c^1 - e^2$ terjedelemben.

Az alábbi ábra áttekinthetően mutatja az Orff-hangszerek terjedelmét; egyben azt is, hogy legújában az alt-xilofont és az alt-metallofont 16 lábasra készítik. (A hangszer hangzása egy oktávval mélyebb a látott kottaképnél.)

A kis üstdobok hangterjedelme a kifeszített hártya átmérőjének hosszúságától függ:

25 cm átmérővel	$c - g$
30 „ „	$A - e$
35 „ „	$F - c$
40 „ „	$D - A$
45 „ „	$C - G$

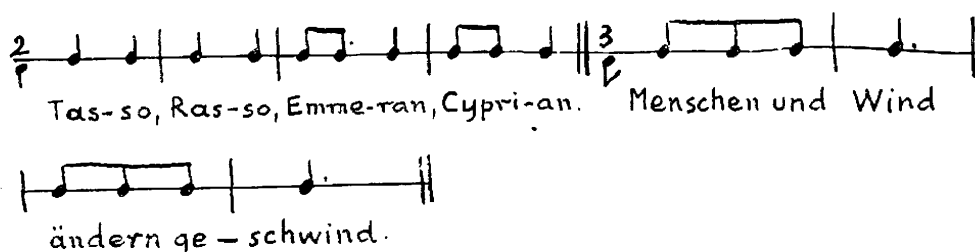
Az Orff-hangszereket fém, fa, gumi, nemez, gyapot stb. ütőkkel szólaltatják meg.

Térjünk most át Orff gyermekzenekari műveire. Az öt kötet részletes ismertetése nem volna célszerű, túl sok helyet igényelne. Orff első

kötetét így kezdi: „A Musik für Kinder a gyermekekkel való közös munka során állt elő.” Vizsgáljuk tehát azokat a tapasztalatokat, zene-pedagógiai újításokat, amelyeket a magyar zenepedagógusok is felhasználhatnak.

Érdekes, hogy az első kötetben csak pentaton népdalfeldolgozást találunk. Az első három darabhoz taps- és dobbantás-ritmuskíséretet alkalmaz Orff, azután hozza be a xilofont és a harangjátékot, mindkettőt szoprán és alt formában. A hangszerszólamok ostinato-jellegűek, később igényessé válnak: általában kétszólamúak, nem ritka a glissandó és a háromszólamú villa fogás-technika sem. (A játékos bal kezében egy, jobb kezében villaszerűen két ütőt tart.)

A darabokkal párhuzamosan folyik a ritmusképzés és a hangszer-technika elsajátítása. A tanult ritmusokat szavakhoz, rövid mondókához kapcsolja kezdetben:

Egy, majd kétütemes ritmusokat tapsol a nevelő, a tanulók utána tapsolják. A gyermek aktivitását szolgálják a következő hasznos feladatok:

1. Adott szövegekhez ritmust írnak a tanulók.
2. Adott ritmushoz dallamot szerkesztenek.
3. Megadott pár ütemnyi ritmust (majd dallamot) továbbszerkesztik.

Igen használhatók a többszólamú ritmus-osztinátók, amelyekben Orff a tapsolás mellé lábdobbantást, ujjesattintást és térdreütést is alkalmaz.

Ezeket dalénekléshez is lehet alkalmazni. Sőt Orff még rondóformát is komponál a fentihez hasonló többszólamú ritmusötletekből.

A hangszeres képzés efféle gyakorlatokkal indul:

Hamarosan össze is játszhatnak a tanulók:

Orff általában sokat követel a tanulóktól. A fokozatosság elve is jobban érvényesülhetne a gyűjteményben. A „Ding, dong” kezdetű kánonnál jóval nehezebb darabok is akadnak az első kötetben.

A második kötetben dúr-melódiákon fejleszti tovább a tanulók hangszertudását. Megjelenik a szoprán C-furulya is:

6/8 Andante *rubato e ben legato*

Sopr. Flöte

Alt. Xcl.

Bass

Tovább folytatódik az egyéni, a kiscsoportos és a zenekari darabok sorozata. A harmadik kötetben az üstdobosok képzése indul. Az egyszerű üstdob-basszusszólamok (dó, szó, dó) megismertetése után összekapcsolja Orff az üstdobot a szopránfurulyával. Két gyerek összemuzsikálhat, a tanulás zenéléssé válik.

6/8

Sopran-Flöte

Pauken

Az üstdobos házi feladatként furulyadallamokat kap, amelyekhez üstdobszólamot kell szerkeszteni.

Ebben a kötetben jelennek meg az egy kereszt és egy bé előjegyzésű darabok. Az énekkar 2–3 szólamúvá fejlődik, s Orff a zenekari darabok sorozatát néhány a cappella kórusművel gazdagítja. A kötet változó ütemű darabokkal zárul.

A negyedik kötetben eol, dór és frig dallamokat dolgoz fel a szerző. A kereszték és bék száma 2–3-ra nő. A szoprán- és alt-furulyák mellett megjelennek a tenor- és basszus-furulyák is.

2/4 Vivo

Sopran-Flöte

Alt-Flöten

Tenor-Flöte

A kötet végén szól Orff az improvizációról. Érdekes, hogy a rögtönzés elindítását a lá-pentaton sor hangjaival ajánlja ostinato kíséret fölött:

Az utolsó kötetben továbbfolyik az egyének, a kiscsoportok és az egész zenekar képzése. Különösen a ritmus hangszerek kerülnek előtérbe, s kapnak bőséges ritmus- és kánon-anyagot. A kötet további részéből egy melodrámaszerűen megzenésített mesét és Goethe Faustjának két ugyancsak gyermekhangszerekkel kísért részletét emeljük ki.

Orff öt kötetének áttanulmányozása nem kis élményt ad a magyar zenepedagógusnak. Úttörőzenekari kultúránk kiépítése során sokat tanulhatunk Carl Orfftól. Átvehetjük sok módszeres ötletét, átvehetünk egyes kompozíciókat és az Orff-hangszerek indítást adhatnak a kiváló magyar úttörő-hangszerek gyártásához. (Mert ezen a téren van a legtöbb tennivaló. A jelenlegi magyar úttörő-hangszerek inkább gyermekjátékok, mintsem hangszerek.)

A legnagyobb tanulság mégis az, hogy egy világhírű zeneszerző három évtizeden át foglalkozott gyermekzenével. Ez új és egyedülálló jelenség a zenetörténetben. Orff mégis úgy érzi, hogy munkája befejezetlen. Igen. Ezt a munkát csak az élet fejezheti be, az boríthatja virágba. Talán nem is Nyugaton, ahol Orff él, hanem ott, ahol az „új embereket kovácsolják”.

A „Musik in der Schule” című folyóirat (13. évf. 10. szám) ismerteti a Berlin—Köpenick-i zeneiskola gyermekzenekarának összetételét. Ez ugyan változó, — ma így néz ki:

4 szopránfurulya	1 altharangjáték (fémcimbalom)
6 hegedű	1 altmetallofon
2 gordonka	1 szopránxilofon
4 gitár	1 tenorxilofon
5 akkordeon	1 pár kis üstdob
ütőhangszerek szükség szerint.	

Ez a hangszerösszeállítás és az ugyanott közölt partitúra (két svéd népdalfeldolgozás Klaus Kühling tollából) bizonyítja, hogy Kelet-Németország már átvette Carl Orff művét. Az átvétel persze nem másolás-szerű, hanem a helyi viszonyokhoz alkalmazott.

Ez az ismertetés azért készült, hogy a magyar úttörőzenekarok nevelői is vegyék át Carl Orfftól mindazt, amit hasznosnak tartanak.